

تحلیل اسامی مدارس لرستان در عصر پهلوی

جهانگیر خسروی شکیب، سهیلا ترابی فارسانی*، سید علیرضا ابطحی فروشانی

دانشجوی گروه تاریخ، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران؛ دانشیار گروه تاریخ، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی،

نجف آباد، ایران؛ استادیار گروه تاریخ، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

تاریخ دریافت: (۱۳۹۷/۰۴/۱۲) تاریخ پذیرش: (۱۳۹۹/۰۱/۱۷)

Analysis of Lorestan Schools' Name in Pahlavi Era

Jahangir Khosravi Shakib, Soheila Torabi Farsani, Seyyed Alireza Abtahi Foroushani

PhD Student, Department of History, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran;

Associate Professor, Department of History, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran;

Assistant Professor, Department of History, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Received: (2018. 07. 03)

Accepted: (2020. 04. 05)

Abstract

Choosing name for companies, Institutions, schools, and public universities in any government is related to its ideology. No doubt, any choice is appropriate to the views, thoughts and opinions of the authorities or decision-makers of that government. In other words, the survey of public schools' names is to study the ideology governing that society. The objective of this paper is to analyze the selected names for the schools of Lorestan province during the Pahlavi era. In this regard it has been tried to provide an answer to these questions by descriptive-analytic method and exploring archival documents: what's the relationship between selected names and ruling politics? What titles have been used for Lorestan schools during the first and second Pahlavi periods? What are the effective factors in choosing the name of Lorestan schools? The findings of this research show that the general views of Pahlavi government with ideological components such as nationalism, emphasis on Persian language, Archaism and centralization, -through government officials and agencies and departments of education- had a direct impact on choosing the name of schools in the province, and the type of school names in the first Pahlavi period is significantly different from the second, affected by historical events and the displacement of power.

Keywords: Lorestan, Pahlavi, schools' name, royal family.

چکیده

نهاد آموزش رسمی دارای ظرفیت بالایی جهت گسترش و تثبیت ایدئولوژی حاکم بر جامعه است. در این راستا حکومت پهلوی از اهمیت، جایگاه و ظرفیت‌های آموزش و پرورش در راستای دیدگاه‌های کلی خود و در جهت پیشبرد اهداف حکومت بهره گرفته است. انتخاب نام مدارس با عناوین همسو با ارزش‌های حکومت مثالی از ظرفیت‌های استفاده شده در آموزش و پرورش دوره پهلوی، به منظور القاء و تثبیت ارزش‌ها است؛ بنابراین انتخاب نام مدارس ارتباط مستقیمی با دیدگاه‌های حاکم داشته است. هدف این پژوهش بررسی اسامی انتخاب شده برای مدارس شهرها و بخش‌های استان لرستان در دوره پهلوی است. در این مقاله تلاش شده است تا به روش توصیفی تحلیلی و بر اساس اسناد و مدارک آرشیوی و همچنین با استفاده از نمودار و جداول به این سؤالات پاسخ داده شود: برای مدارس لرستان در دوره پهلوی اول و دوم بیشتر از چه عناوینی استفاده شده است؟ عوامل مؤثر در انتخاب نام مدارس لرستان چه بوده است؟ چه ارتباطی میان دیدگاه‌های حکومت پهلوی و نام مدارس استان وجود دارد؟ یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که دیدگاه‌های کلی حکومت پهلوی با مؤلفه‌های ایدئولوژیکی همچون ملی‌گرایی، تأکید بر زبان فارسی، باستان‌گرایی و تمرکزگرایی، از طریق مسئولین دولتی و نمایندگی‌ها و ادارات آموزش و پرورش در بخش‌ها و شهرستان‌های لرستان در انتخاب نام مدارس استان تأثیر مستقیم داشته است و نوع اسامی انتخابی مدارس در دوره پهلوی اول نسبت به دوره دوم، متأثر از حوادث تاریخی و جابه‌جایی قدرت، تفاوت‌های اساسی دارد.

کلیدواژه‌ها: لرستان، پهلوی، اسامی مدارس، خانواده سلطنتی.

۱. مقدمه

تا قبل از ایجاد مدارس جدید در لرستان، آموزش در مکتب‌خانه‌های شهرها و بخش‌های استان انجام شده است. با روی کار آمدن رضاشاه و شکل‌گیری حکومت پهلوی، تأسیس مدارس جدید و گسترش آموزش نوین در لرستان سرعت گرفت. ایجاد مدارس جدید ابتدا در شهر بروجرد، خرم‌آباد و سپس در دیگر بخش‌ها و روستاهایی با جمعیت بیشتر ادامه یافت. ابتدا ساختمان مدارس استیجاری و سپس ساختمان‌هایی برای مدارس نوین ساخته شد. برای اولین مدارس جدید در مراکز شهرهای استان بیشتر نام پهلوی و همچنین نام پادشاهان، مشاهیر ادبی، مشاهیر علمی و هنری و... انتخاب شد، البته برای مدارس دیگر هم انواع دیگر اسامی به کار می‌رفت. بررسی اسامی مدارس لرستان در هر شهر یا بخش نشان می‌دهد که انتخاب اسامی مدارس مرتبط با القای برخی سیاست‌ها و دیدگاه‌های مقامات و مسئولین وقت بوده است.

در این مقاله عنوان مدارس استان در دوره پهلوی اول، شامل ۷۶ عنوان مدرسه از ۱۳ بخش استان با اسامی ۲۴۸ مدرسه از بخش‌های استان در دوره پهلوی دوم از میان اسناد موجود در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) در تهران و همدان و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (مامشا) گردآوری، بررسی و مقایسه شده است. عناوین مدارس موجود در این اسناد مربوط به شهرستان خرم‌آباد است که محدوده جغرافیایی بسیار گسترده‌ای نسبت به محدوده کنونی در استان لرستان را شامل می‌شده است. در آن مقطع زمانی کل استان شامل دو شهرستان خرم‌آباد و بروجرد بوده و شهرستان خرم‌آباد بخش‌های خرم‌آباد، ویسیان، کوه‌دشت، ملاوی، الوار، گرمسیری، پاپی، زاغه، چغلوندی، الشتر، نورآباد، حومه شهر، طرحان و شهرستان بروجرد بخش‌های بروجرد، الیگودرز، دورود

و ازنا را دربر می‌گرفته است (امیر احمدیان، ۱۳۸۳: ۷۸). هدف از این پژوهش گردآوری، بررسی و تحلیل اسامی انتخاب شده برای مدارس لرستان در دوره پهلوی است تا عوامل مؤثر بر انتخاب اسامی بررسی و تفاوت‌های موجود در درصد اسامی هر دسته در دوره اول و دوم پهلوی مشخص و تحلیل شود. این تحقیق از نظر ماهیت و روش کار یک تحقیق تاریخی است که اطلاعات ارائه شده در آن با بازخوانی اسناد منتشر نشده آموزش و پرورش استان جمع‌آوری شده و به شیوه توصیفی - تحلیلی به نگارش درآمده است که ضمن اشاره به حوادث تاریخی پیرامون حکومت رضاشاه و محمدرضاشاه و عوامل مؤثر در انتخاب نام مدارس استان، به مقایسه و تجزیه و تحلیل اسامی مدارس بخش‌های مختلف استان با استفاده از نمودار نیز می‌پردازد. این نوشتار متکی به این سؤال اصلی است که: چه ارتباطی میان دیدگاه‌های حکومت پهلوی با انتخاب نام مدارس لرستان وجود داشته است؟ برخی سؤالات فرعی در پیوند با موضوع پژوهش عبارت‌اند از: ۱. بیشتر از چه عناوینی برای مدارس استان در دوره پهلوی اول و دوم استفاده شده است؟ ۲. عوامل مؤثر در انتخاب نام مدارس لرستان چه بوده است؟

۲. پیشینه تحقیق

درباره تاریخچه آموزش و پرورش نوین و یا نحوه انتخاب نام مدارس و ارتباط نام مدارس با دیدگاه‌های حاکم در عصر پهلوی اثری مستقل نگاشته نشده ولی در بخشی از کتاب یا مقالات استانی و خاطرات فرهنگیان استان به آموزش در این دوره اشاره شده است. در برخی آثار نیز به جنبه‌هایی از تاریخچه آموزش در شهر خرم‌آباد و یا بروجرد پرداخته شده است. از جمله این آثار می‌توان کتاب یادگار عمر، اثر حمید عیدی؛ اعتضاد فرهنگ، اثر محسن روستایی؛ و

پایانی حکومت قاجار در ایران و شورش سالارالدوله شاهزاده قاجار در ولایات غرب و جنوب غرب و در پی آن شورش سران عشایر و اعدام‌ها و درگیری‌های بعدی آنها با فرماندهان نظامی رضا خان، با تأخیر زیاد نسبت به شهرهای بزرگ مثل تبریز، تهران، اصفهان، مشهد، همدان و ... شروع شد. پیشینه آموزش و پرورش نوین در لرستان به حدود سال ۱۳۳۱ق بازمی‌گردد که ابتدا در شهر بروجرد شروع شد (قاسمی، الف ۱۳۷۶: ۷-۱۰). این موضوع را می‌توان متأثر از بعد مسافت و نزدیکی بروجرد به همدان و پایتخت و همچنین آرامش و امنیت نسبی بروجرد نسبت به خرم‌آباد در اواخر حکومت قاجار و اوایل حکومت پهلوی دانست.

۳-۱. تأسیس مدارس جدید در بروجرد

لرستان تا حدود سال ۱۲۹۲ش از داشتن مدرسه به شکل جدید محروم بود. رؤسای معارف بروجرد و لرستان تا زمان ریاست سید کمال الدین (کمال السلطنه)، رئیس معارف، به سبب مهیا نبودن شرایط فرهنگی و اجتماعی و همچنین نبود وسایل لازم نتوانسته بودند مدرسه‌ای تأسیس کنند و در زمان ریاست کمال السلطنه بود که اداره معارف یک مدرسه دولتی ۴ کلاسه، با مدیریت آقا شیخ حسن و معلمی آقا میرزا طاهر، دایر کرد. در این سال برخی مسئولین و فرهنگ‌دوستان شهر، از جمله حاج میرزا محمدحسین، شریعتمدار، آقا محمد، آقا عبدالحسین (نماینده دوره اول مجلس شورای ملی)، علی محمد خان گودرزی، میرزا قاسم خان (رئیس وقت قشون) و اکرام نظام (رئیس توپخانه بروجرد)، با کمک و تلاش آقا میرزا جعفرخان خواجه نوری (حکمران بروجرد و لرستان) انجمنی تشکیل دادند تا مدرسه‌ای تأسیس کنند. حکیم نصیر کلیمی ساختمان شخصی خود را به مدرسه واگذار کرد و با کمک‌های مالی و معنوی باصرالسلطنه، رئیس مالیه وقت، و رؤسای اداره قشونی آن زمان اولین مدرسه در

مقالات نشریه لرستان شناسی، اثر سید فرید قاسمی را نام برد. این آثار هرچند دارای اطلاعاتی گوناگون و مفید در خصوص مدارس و بنیان آموزش جدید در لرستان هستند ولی به تاریخچه آموزش در بخش‌های استان نپرداخته‌اند و منابع آنان اندک است. این در حالی است که اسناد و مدارکی متعدد در زمینه آموزش و پرورش لرستان و بخش‌های آن در مراکز هم چون سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) در تهران و همدان و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (مامشا) وجود دارد که تاکنون کمتر مورد استفاده پژوهشگران استانی قرار گرفته است. موضوع جستار حاضر که تحلیلی بر نام‌های انتخابی برای مدارس استان و عوامل مؤثر بر انتخاب نام مدارس است، تازگی دارد و در هیچ‌یک از پژوهش‌های استانی به آن پرداخته نشده است. در این پژوهش تلاش شده است تا با بررسی و تحلیل اسناد منتشر نشده آموزش و پرورش، بخش کوچکی از خلاء پژوهش‌های تاریخ محلی مبتنی بر اسناد در زمینه آموزش و پرورش بخش‌های مختلف لرستان در دوره پهلوی برطرف شود.

۳. نگاهی گذرا به روند شکل‌گیری و گسترش

مدارس جدید در لرستان (۱۲۹۲-۱۳۰۷ش)

آموزش و پرورش در لرستان، همانند سایر نقاط کشور، از مدت‌ها قبل در مکتب‌خانه‌ها صورت گرفته است. عده‌ای از مکتب‌داران لرستان، علی‌رغم تأسیس مدارس جدید، تا حدود سال ۱۳۱۲ش، با روندی کاهشی در تعداد مکتب‌ها و محصلان آنها، به کار خود ادامه داده‌اند (مامشا، ۱۳۱۲: ۸۱). آموزش به شکل نوین و تأسیس مدارس جدید در لرستان، به سبب کوهستانی بودن منطقه و نبود راه‌های ارتباطی مناسب، درصد بالای جمعیت روستایی و عشایر کوچ‌رو، نوع زندگی و اقتصاد کوچ‌نشینی، بی‌نظمی و هرج و مرج ناشی از حوادث

سرپرست و چندی بعد رئیس معارف بروجرد و لرستان (خرم‌آباد) شد، با تلاش و کوشش فراوان او، تعداد مدارس بروجرد افزایش و امورات آنها سامان داده شد. او با کمک میرزا همایون خان سیاح، رئیس مالیه وقت، انجمن معارف تشکیل داد و در سال ۱۳۰۳ش، با کمک شاهزاده علی رضا میرزا و مادر وی آغا خانم، مدرسه دخترانه بروجرد به نام مکتب البنات فاطمیه را تأسیس کرد. او همچنین با مساعدت اداره معارف مدرسه *آلیانس اسرائیلیت* را که قبلاً افتتاح و در گذر زمان ضعیف و تعطیل شده بود، مجدداً با مدیریت آقای ابی زاده احیا کرد. علاوه بر این اقدامات، او کلاس های اکابر و کلاس هایی برای ارتقاء سطح دانش معلمان تشکیل داد (همان: ۵۹۳-۶۰۰). در زمان ریاست میرزا محمد اعتضاد رازانی بر ادار، معارف بروجرد و لرستان، دبستان ۳ کلاسه دیگری در سال ۱۳۰۳ش، با همراهی و کمک همایون سیاح، علیرضا خسروانی و عدّه دیگری از فرهنگ‌دوستان شهر تأسیس شد که جمالیه نام گرفت. نام جمالیه به یاد سید جمال‌الدین اصفهانی انتخاب شده بود. او از آزادیخواهان دوره مشروطه بود که در بروجرد کشته شد (مامشا، ۱۳۲۸: ۵).

۳-۲. تأسیس مدارس جدید در خرم‌آباد

تأسیس مدارس جدید در لرستان، ابتدا از شهرهای نزدیک به استان همدان و تحت نظر اداره معارف آن استان در بروجرد آغاز شد. در خصوص مدارس جدید خرم‌آباد در اواخر حکومت قاجار اطلاعاتی در دست نیست. سیسیل جان ادموندز، افسر ارتش بریتانیا، که طی سال‌های جنگ جهانی اول در لرستان مأمور بود، در یادداشت های سال ۱۹۱۷م/ ۱۲۹۶ش خود آورده که از مدرسه‌ای در خرم‌آباد بازدید کرده است. او در نوشته‌های خود به شرایط حاکم بر مدرسه و وضعیت آن اشاره می کند. از یادداشت های او مشخص است که این مدرسه با مکتب‌خانه تفاوت‌هایی داشته ولی برخی معتقدند که وجود مدرسه

عمارت مذکور در سال ۱۲۹۳ش افتتاح شد. مدرسه، به پاس تلاش های باصرالسلطنه، باصریه نامیده شد. انجمن با استفاده از تجربیات میرزا محمد اعتضاد رازانی (نماینده معارف گروس (بیجار)) امورات مدرسه را سروسامان داد (عباسی، ۱۳۹۲: ۵۹۲).

مدرسه باصریه در اثر جنگ جهانی اول و هرج و مرج و آشوب و پریشانی ناشی از آن و پراکنده شدن مؤسسين مدرسه و اعضای انجمن تعطیل شد. چند سال بعد حاج اعتضاد الاسلام کردستانی، رئیس مالیات وقت و رئیس سابق معارف کردستان، به همراه میرزا جواد خان ذکاء الممالک درصدد سامان دادن مجدد به امورات مدرسه برآمدند. به همین منظور در سال ۱۲۹۹ش قوام الدوله، حکمران وقت، با تلگرافی میرزا محمد اعتضاد رازانی (اعتضادالشریعه) را از گروس به بروجرد آورد و رسیدگی به وضعیت مدرسه را، که در آن زمان به سبب توجهات قوام الدوله به قوامیه موسوم بود، به وی سپرد. پس از تلاش‌ها و اقدامات میرزا محمداعتضاد رازانی مدرسه قوامیه، با مدیریت میرزا غلامحسین و معلمی آقا شیخ رضا و آقا شیخ غلامحسین، به کار آموزش ادامه داد (همان: ۵۹۰). در سال ۱۳۰۰ش مجدداً انجمنی با حضور میرزا سید احمد خان اعتبار (نماینده وقت بروجرد)، میرزا حبیب اله خان کمالوند (یمن‌الملک - نماینده سابق لرستان)، حاج فخرالاسلام، آقا حسن مقدس، قوام الدوله، نظام الاسلام، میرزا محمداعتضاد رازانی و با کمک برخی خوانین یاراحمدی و گودرزی، مخصوصاً محمدخان امیرامنع یاراحمدی و حسینعلی خان نصرت‌السلطان گودرزی تشکیل شد و اعضا با همفکری، آموزش در بروجرد را سامان دادند و مدرسه قوامیه را که از دو سال قبل تقریباً رها شده بود، با کمک خوانین و شاهزادگان و با نظم و ترتیب مناسب، با ۶ کلاس مجدداً در ۱۳۰۰ش افتتاح و به پاس زحمات میرزا محمد اعتضاد آن را *اعتضادیه* نامیدند. از سال ۱۳۰۲ش که میرزا محمد اعتضاد رازانی رسماً

خرم‌آباد حاکم و به تدریج ادارات دولتی تأسیس شد. در همین سال، با تلاش احمد آقاخان امیر احمدی (امیر لشکر غرب)، انجمنی از معتمدین شهر خرم‌آباد تشکیل و مبالغی برای ایجاد مدرسه جمع آوری شد و از اداره فرهنگ بروجرد دو آموزگار برای راه اندازی مدرسه جدید به خرم‌آباد آمدند و بدین ترتیب دبستان سپه در محله باباطاهر خرم‌آباد افتتاح شد. عنوان مدرسه از نام سردار سپه گرفته شده بود. این دبستان که اولین مدرسه دولتی شهر بود، در سال ۱۳۰۴ش به ساختمان اهدایی شیخ عبدالرحمان لرستانی انتقال یافت و با ۴ کلاس و مدیریت اسماعیل گروسی و معلمی میرزا علیرضا زاهدی و ملاعبدالعظیم به کار آموزش ادامه داد (مامشا، ۱۳۳۰: ۳۲).

خشونت نظامیان در طول حوادث فتح خرم‌آباد و اعدام سران عشایر، حکمرانان نظامی و نگران لرستان را برآن داشت تا تدبیری اندیشیده و روش خشونت آمیز پیشین خود را اصلاح کنند و روش‌های جدید اما نظارتی در پیش بگیرند تا نگرش مردم و عشایر را نسبت به اقدامات شاه جلب کنند. به همین منظور در سال ۱۳۰۵ش از طرف تیمسار امیر احمدی به وزارت فرهنگ پیشنهاد شد که یک باب دارالتربیه عشایری شبانه روزی برای محصلان عشایر شهر خرم‌آباد تأسیس گردد. پیشنهاد او فوراً مورد تصویب وزارت فرهنگ قرار گرفت و احمد سعیدی بازرس وزارت به خرم‌آباد آمده و با مشورت امیر احمدی بودجه دارالتربیه تنظیم و به مرکز ارسال شد. پس از صدور مجوز مرکز، میرزا محمد اعتضاد رازانی، رئیس فرهنگ بروجرد، مقدمات و وسایل آن را فراهم نمود و دارالتربیه عشایری سال ۱۳۰۷ش، در محله پشت بازار خرم‌آباد، در ساختمان اجاره‌ای متعلق به صادق جوادی افتتاح شد. دانش آموزان آن از میان فرزندان سران عشایر انتخاب شدند تا به نوعی گروه‌هایی از سران عشایر در دسترس فرماندهان نظامی باشند و اما در ظاهر آموزش آنها را مطرح کردند. این دانش آموزان صبح‌ها در دبستان دولتی سپه و شب‌ها

جدید در این تاریخ در خرم‌آباد مورد تردید است (قاسمی پویا، ۱۳۷۷: ۴۹۲). بنابراین سال آغاز آموزش نوین و تأسیس مدارس جدید در خرم‌آباد را از سال ۱۳۰۲ش در نظر می‌گیرند. ولی نگارنده معتقد است با توجه به احصائیه وزارت معارف، احتمالاً در اواخر قاجار مدارس جدید در شهر خرم‌آباد وجود داشته است. گزارش آماری وزارت معارف نشان می‌دهد که این شهر در سال تحصیلی ۱۳۰۷-۱۳۰۸ش. دارای ۸ مدرسه ابتدایی دخترانه و پسرانه بوده است (مامشا، ۱۳۰۷: ۳۱۳). نکته دیگر آنکه با دقت در تاریخ لرستان بعید به نظر می‌رسد که در سال‌های پایان قاجاریه و آغاز پهلوی، با وجود ناامنی و هرج و مرج ناشی از جنگ‌های داخلی و دیدگاه‌های فرهنگی حاکم بر جامعه لرستان، طی ۷ سال، ۸ مدرسه در خرم‌آباد تأسیس شده باشد. بنابراین برخی از مدارس اشاره شده در آمار وزرات احتمالاً مربوط به مدارسی ملی است که در اواخر قاجار تأسیس شده‌اند. توضیح آنکه پس از فروکشی درگیری‌ها و هرج و مرج پایان حکومت قاجار، خرم‌آباد هنوز درگیر ناآرامی‌ها و آشفتگی ناشی از نفوذ اشرار و جنگ‌های میان سران عشایر و فرماندهان نظامی بوده است و امنیت که عامل اصلی در ایجاد و گسترش آموزش و مدارس جدید بوده، وجود نداشته است. بر این اساس و با توجه به یادداشت‌های ادمونز و گزارش وزارت معارف می‌توان نتیجه گرفت که احتمالاً مدارس جدید در اواخر قاجار در شهر خرم‌آباد وجود داشته است ولی آموزش در مدارس این شهر طی سال‌های پایانی دوره قاجار و آغاز حکومت پهلوی، با وقفه یا تعطیلی مواجه شده است.

۳-۳. نقش نظامیان در گسترش مدارس جدید در

خرم‌آباد

پس از سرکوب عشایر لرستان در سال‌های ابتدای روی کار آمدن رضا شاه و فتح خرم‌آباد و ورود ارتش و نیروهای دولتی به شهر در سال ۱۳۰۲ش، آرامش نسبی در

زمان، مکان، کلمات و خاندان پهلوی صورت گرفته است. دسته‌بندی اسامی مدارس پهلوی اول از تاریخ ۱۳۰۲ تا ۱۳۲۷ش حاوی نکات جالبی به لحاظ آماری و فرهنگی است و همچنین مقایسه آمار عناوین این مدارس با مقطع زمانی ۱۳۲۸-۱۳۵۷ش نیز حاوی نکات تاریخی، سیاسی و فرهنگی جالب توجهی است که در ادامه با ارائه جدول، اسامی مدارس هر بخش بررسی و تجزیه و تحلیل می‌شود. عناوین مدارس در هر دوره بی شک متأثر از حوادث تاریخی و تغییر و تحولات حکومتی و اجتماعی در آن دوره بوده است؛ بنابراین توجه به عوامل و حوادث تاریخی در سطح کشور در دوره پهلوی اول و دوم در درک بهتر علل انتخاب نام‌ها برای مدارس استان لرستان مؤثر خواهد بود.

۴-۱. بررسی و تحلیل اسناد

اسامی مدارس لرستان در دوره پهلوی اول در سندی مربوط به سال ۱۳۲۸ش آمده است (ساکما، ۱۳۲۸: ۱۹۷/۲۹۷/۹۱). سال تأسیس تمامی این مدارس در فاصله زمانی ۱۳۰۲-۱۳۲۷ش بوده است. فهرست اسامی گردآوری شده مربوط به ۱۲ بخش استان است (جداول شماره ۱-۱۲) که تعداد مدارس هر بخش در جدول زیر آمده است.

نام بخش	تعداد مدارس	نام بخش	تعداد مدارس
خرم‌آباد	۱۶	چغلوئندی	۲
ویسیان	۸	الشر	۱۲
کوه‌دشت	۳	نورآباد	۲
ملاوی	۴	حومه	۴
گرمسیری	۵	طرحان	۲
پاپی	۳	زاغه	۵

صحت عناوین مدارس در این سند به امضای رئیس اداره فرهنگ وقت (طولابی) رسیده است. بررسی نام‌های مدارس لرستان در این فهرست نشان می‌دهد که:

۱. بخش مرکزی خرم‌آباد با ۱۷ مدرسه دارای اسامی

تحت نظر آموزگاران در دارالتربیه عشایری به تحصیل مشغول بودند (قاسمی، ب ۱۳۷۶: ۷۷-۷۹). با اقدامات بعدی مسئولین و رؤسای فرهنگ لرستان، کلاس‌های اکابر و مدارس دولتی و ملی خرم‌آباد رو به افزایش نهاد و به تدریج مدارس ابتدایی پسرانه دیگری در خرم‌آباد و دیگر بخش‌های آن تأسیس شد. اولین مدارس در بخش‌های الشتر و کوه‌دشت به ترتیب با عناوین هدایت و جامی نام‌گذاری شدند (کاظمی، ۱۳۷۶: ۳۵۴). به طور کلی تأسیس مدارس دخترانه نه تنها در لرستان بلکه در کل کشور به سبب ساختار خانوادگی و مسائل فرهنگی حاکم بر جامعه و همچنین واکنش‌های مخالفان سنت‌گرا دیرتر از مدارس پسرانه انجام شد (ترابی فارسانی، ۱۳۷۸: ۱۳-۱۶). به طور کلی آمار آموزشگاه‌های جدید خرم‌آباد و بروجرد در سال تحصیلی ۱۳۰۷-۱۳۰۸ش، ۱۷ دبستان پسرانه و دخترانه و ۱ دبیرستان سه ساله ذکر شده است (مامشا، ۱۳۰۷: ۳۱۳).

۴. اسامی مدارس لرستان در دوره پهلوی اول

همان‌طور که از اسامی مدارس نامبرده پیداست، در اواخر حکومت قاجار عنوان مدارس جدید لرستان یا از نام شهر و یا از نام مؤسسين و حامیان مدارس گرفته شده است، برای مثال باصریه از نام باصرالسلطنه یا دارالتربیه عشایری خرم‌آباد که از نام محل تأسیس آن گرفته شد، اما با شکل‌گیری حکومت پهلوی نام‌گذاری مدارس روند دیگری پیدا کرد که در ادامه بدان پرداخته می‌شود.

در این مقاله، به منظور سهولت در تحلیل اسامی و ارائه بهتر نتایج پژوهش، عناوین مدارس به ۵ دسته تقسیم شدند (جداول شماره ۱-۱۶)، شامل عناوینی که از نام شخص (مشاهیر ادبی، مشاهیر مذهبی، مشاهیر علمی، مشاهیر هنری و پادشاهان ایران) گرفته شده‌اند و یا عناوینی که به زمان و یا مکان خاصی اشاره دارند. به عبارت دقیق‌تر دسته‌بندی‌ها بر اساس ۱۰ مورد شامل افراد (۶ مورد)،

تعداد ۴ مورد ذکر شده، اسم دانشمندان در اولویت است (جدول شماره ۴). در این بخش نیز از نام های مرتبط با خاندان پهلوی موردی مشاهده نمی شود و برای بیشتر مدارس این بخش در آن تاریخ هنوز عنوانی انتخاب نشده است.

۵. در بخش الوار گرمسیری اولویت انتخاب نام مدارس با مشاهیر ادبی ایران است و برای ۳ مورد از مدارس نیز کلمه نویناد ثبت شده است. برای دیگر انواع اسامی نیز موردی وجود ندارد (جدول شماره ۵).

۶. در بررسی عناوین مدارس در بخش پایی که از توابع شهرستان خرم آباد است نیز همانند جدول قبل، مشاهیر ادبی در درجه اول اهمیت اند (جدول شماره ۶).

۷. در بخش های نورآباد، زاغه و چغلوندی نیز مشاهیر ادبی در اولویت بوده اند. در این سه بخش عنوانی از نوع زمان، یا افراد درباری و یا خانواده پهلوی مشاهده نمی شود و چند مورد از مدارس نیز هنوز نام گذاری نشده اند (جدول شماره ۷، ۸ و ۹).

۸. مشاهده جداول شماره ۱۰، ۱۱ و ۱۲ مربوط به بخش های الشتر و حومه شهر خرم آباد است که بیشترین آمار از عناوین مدارس، مربوط به نام مشاهیر ادبی است. الشتر اولین بخشی از استان بوده است که در اوایل حکومت رضاشاه، بعد از بخش مرکزی خرم آباد، در آن مدرسه جدید تأسیس شده است (کاظمی، ۱۳۷۶: ۳۵۴). این موضوع و اختصاص بیشترین اسامی مدارس از میان مشاهیر ادبی می تواند دلیلی بر اهمیت و تأکید خوانین و مقامات این بخش در سواد آموزی و توجه به علم و ادبیات باشد. این بخش زودتر از دیگر بخش های شهرستان خرم آباد، نیاز به مدارس نوین را احساس کرده و به سبب اوضاع اقتصادی بهتر در این منطقه، شرایط تأسیس مدارس جدید زودتر مهیا گشته است. در میان مدارس حومه خرم آباد چند مورد از مدارس عنوان نویناد دارند بدان معنی که هنوز نام گذاری نشده اند.

متنوعی می باشد (جدول شماره ۱). جمع اسامی مرتبط با حکومت پهلوی ۶ مورد است. از این ۶ مورد، ۲ مورد تاریخ های زمانی مرتبط با حکومت پهلوی است^۱ و در یک مورد از کلمه «پهلوی» استفاده شده است. در این بخش هیچ عنوانی از مدارس در دسته پادشاهان، مشاهیر مذهبی، هنری و یا سیاسی مشاهده نمی شود و بیشترین اسامی مربوط به عناوین مرتبط با خاندان پهلوی است.

۲. در بخش ویسیان (جدول شماره ۲) از توابع شهرستان خرم آباد از میان ۸ عنوان مدرسه، بیشترین موارد از اسامی مدارس، مشاهیر ادبی هستند. از اسامی مرتبط با خاندان پهلوی موردی دیده نمی شود. کلمه «نویناد» که بر برخی مدارس اطلاق می شده است تازه تأسیس بودن فضای آموزشی این مدارس نسبت به مدارس استیجاری را نشان می دهد.

۳. در میان اسامی مدارس بخش کوهدشت نیز از عناوین مرتبط با خاندان پهلوی مثلاً زمان های تولد خانواده سلطنتی، نام افراد درباری و یا نام شخص شاه موردی دیده نمی شود و اسامی از نوع افراد (مشاهیر ادبی و مذهبی) انتخاب شده است که نام هر یک در جدول شماره ۳ آمده است.

۴. در میان اسامی بخش ملاوی که در سال ۱۳۲۸ش به

۱. معنای ضمنی برخی از اسامی مدارس استان که به زمان خاصی اشاره دارند به این شرح است: ۴ آبان: اشاره به چهارم آبان ۱۲۹۸ و تولد محمدرضا پهلوی؛ ۳ اسفند: اشاره به سوم اسفندماه ۱۲۹۹ و روی کار آمدن رضاشاه؛ ۲۱ آذر: اشاره به بیست و یکم آذرماه ۱۳۰۴ روز انتخاب رضاخان سردار سپه به عنوان پادشاه در مجلس مؤسسان؛ ۱۷ دی: اشاره به هفدهم دی ماه ۱۳۱۴ و اجرای فرمان کشف حجاب به دستور رضاشاه پهلوی؛ ۱۵ بهمن: اشاره به پانزده بهمن ۱۳۲۷ و حادثه تیراندازی به محمدرضا پهلوی در دانشگاه تهران؛ ۲۸ مرداد: اشاره به بیست و هشت مرداد ۱۳۳۲ و کودتا و بازگشت محمدرضا شاه پهلوی به ایران؛ ۶ بهمن: اشاره به شش بهمن ماه ۱۳۴۱ و آغاز انقلاب سفید.

از بررسی جداول اسامی مدارس بخش‌های استان لرستان در دوره پهلوی اول چنین استنباط می‌شود که: اسامی مدارس در این دوره کمتر از میان عناوین مرتبط با خانواده پهلوی (مثل شاهپور) و یا ایام خاص مرتبط با آنها (مثل ۱۵ بهمن) انتخاب شده و بیشتر اسامی مربوط به نام افراد و مخصوصاً مشاهیر ادبی است. بنابر آنچه ذکر شد در دوره پهلوی اول، هم مقامات کشوری و هم مسئولین اداره فرهنگ در بخش‌های لرستان نسبت به علم و دانش و زنده‌نگه داشتن نام مشاهیر ادبی و تاریخ و ادبیات گذشته ایران توجه خاصی داشته‌اند. این انتخاب‌ها در راستای دیدگاه رضاشاه در توجه به تاریخ گذشته ایران و تأکید بر فرهنگ و زبان فارسی قابل توجیه است.

صرف نظر از نسبت تعداد مدارس، بیشترین اسامی دارای ارتباط معنایی مستقیم با حکومت، در بخش مرکزی خرم‌آباد دیده می‌شود که شامل ایام خاص مرتبط با خانواده پهلوی است. این موضوع را می‌توان چنین تحلیل کرد که در ابتدای شکل‌گیری حکومت پهلوی اوضاع امنیتی و اجتماعی در شهر خرم‌آباد و برخی بخش‌های دیگر آن مناسب نبوده و شورش و هرج و مرج و ناامنی و درگیری‌های داخلی میان سران عشایر با فرماندهان رضاشاه وجود داشته است (ساک، ۱۳۴۳: ۹۸) و از آنجا که مردم و مقامات و مسئولین اداره فرهنگ لرستان آرامش و امنیت بازگشته را نتیجه تلاش و توجه رضاشاه و فرماندهان او می‌دانستند، همواره احساس دین نسبت به تلاش‌های وی در جهت ایجاد امنیت، تشکیل مدارس نوین، ایجاد ادارات و راه‌ها داشتند؛ بنابراین کاملاً طبیعی و موجه می‌نماید که انتخاب اسامی مرتبط با پهلوی برای مدارس در شهر خرم‌آباد نسبت به دیگر بخش‌ها بیشترین درصد را داشته باشد. اسامی مربوط به افراد، مخصوصاً مشاهیر ادبی، بیشترین درصد را در بین کل اسامی مدارس لرستان در دوره پهلوی اول دارد که این موضوع نشان از توجه مسئولین وقت آموزش و پرورش در مقوله الگو سازی و

اهمیت علم آموزی است. صفر بودن تقریبی همه ردیف‌های مربوط به مشاهیر سیاسی، مذهبی، هنری و پادشاهان ایرانی در جداول ۱ تا ۱۲ را می‌توان در اقدامات رضاشاه در استان و مؤلفه‌های دیدگاه کلی وی تحلیل نمود. توضیح آنکه در این دوره بیشترین توجه وی در لرستان معطوف به ایجاد امنیت، گسترش راه‌های ارتباطی مسیر جنوب، نفوذ قدرت پهلوی در میان سران عشایر، نیاز به نشان دادن قدرت نظامی و دیدگاه وی در کاهش قدرت روحانیت، و همچنین باستان‌گرایی، تلاش در جهت تمرکزگرایی و یکپارچه‌سازی کشور معطوف بود (آبراهامیان، ۱۳۹۱: ۱۷۴، ۱۷۷). مجموع این عوامل، انتخاب اسامی مدارس دوره اول پهلوی را روالی ثابت داده، ولی در انتخاب اسامی در دوره پهلوی دوم تغییرات عمده قابل مشاهده است.

۵. عوامل مؤثر در تغییر روند نام‌گذاری مدارس استان

اسناد و نامه‌های متعددی در خصوص اسامی مدارس لرستان بررسی شد و مشخص گردید که اسامی مدارس در دوره پهلوی دوم نسبت به دوره اول تغییرات اساسی در هر یک از ردیف‌های جداول نشان می‌دهد. این تغییرات در چند موضوع قابل بررسی است که عبارت‌اند از: افزایش تعداد اسامی مدارس در ردیف‌هایی از جداول که در دوره پهلوی اول خالی بود؛ کاهش در تعداد اسامی مربوط به مشاهیر ادبی؛ افزایش درصد فراوانی ایام خاص؛ استفاده بیشتر از اسامی پادشاهان، نقاشان یا موسیقیدانان؛ و افزایش فراوانی اسامی مربوط به خانواده پهلوی. در ادامه به عوامل مؤثر بر این تغییرات، بر اساس اطلاعات متن اسناد و مکاتبات ادارات فرهنگ لرستان و همچنین حوادث تاریخی عصر، پرداخته می‌شود.

۱-۵. بررسی و تحلیل اسناد

در میان اسناد نامه‌ای وجود دارد از سوی احمد کوشا

دوره نخست وزیری مصدق بوده (مجلس شانزدهم و هفدهم) و وزارت فرهنگ را افراد جبهه ملی اداره می‌کردند. وزیران فرهنگ این دو دوره مجلس به ترتیب آقایان حسایی و سنجابی و سپس مهدی آذر بوده اند (صدقی، ۱۳۶۲: ۶۷). با توجه به دیدگاه‌هایی که آنها نسبت به مسائل گوناگون از جمله فرهنگ، سیاست و مذهب داشتند، اهمیت دادن به فرهنگ ایرانی، اسلامی و تاریخ ایران در این دولت‌ها قابل توجه است. به عبارت دیگر، با وجود افراد جبهه ملی در مسند وزارت فرهنگ، تأکید بر چنین نکاتی در انتخاب نام مدارس کاملاً آگاهانه و مطابق با دیدگاه‌های ملی و تاریخی دولت وقت است. در موارد ذکر شده در سند مذکور نشانی از تأکید بر نام خاندان پهلوی وجود ندارد که این موضوع در ارتباط با میزان قدرت محمدرضاشاه نسبت به قدرت احزاب و مجلس شورای ملی در دهه قبل از کودتای مرداد ۱۳۳۲ش قابل توجه است؛ حال آنکه در سال‌های بعد از کودتا وضعیت تقسیم قدرت در کشور به سمت و سویی رفت که در انتخاب عناوین مدارس نیز تأثیر گذاشت. این نکته را چنین می‌توان تحلیل نمود که در سال‌های اول حکومت پهلوی دوم آزادی و فعالیت احزاب تا اندازه ای بیشتر شد و محمد رضا شاه از قدرت چندانی برخوردار نبود و در مقابل او تسلط جبهه ملی و دیگر احزاب همراه با حمایت‌های مردم از آنها وجود داشت؛ اما در سال‌های بعد که قدرت شاه و عوامل او در مجلس بیشتر شد، تلاش‌های وی برای افزایش تبلیغات، نفوذ و محبوبیت در میان مردم شرایط جدیدی را فراهم آورد (آبراهامیان، ۱۳۹۱: ۵۵۴) و نام‌گذاری مؤسسات دولتی و مدارس در کشور و همچنین استان لرستان نیز تحت تأثیر این شرایط و حوادث تغییر می‌کند و این موضوع را اسناد تصدیق می‌کنند.

در میان اسناد مربوط به اسامی مدارس لرستان در دوره پهلوی دوم نامه ای به تاریخ سال ۱۳۳۵ش وجود دارد که از فرمانداری خرم‌آباد به اداره فرهنگ شهرستان خرم‌آباد

(رئیس وقت اداره بازرسی اداری وزارت فرهنگ) خطاب به اداره فرهنگ خرم‌آباد، که اعلام می‌دارد جهت هماهنگی در نام‌گذاری مدارس جدید در کشور می‌بایست شورای فرهنگی محل عناوین را انتخاب و اسامی را به وزارت پیشنهاد دهد تا در شورای عالی وزارت بررسی و سپس برای تصویب در اداره فرهنگ خرم‌آباد ارسال شود. این سند برای ایجاد هماهنگی در نام‌گذاری مدارس در سراسر کشور نکاتی ارائه می‌کند (ساکما، همدان، ۱۳۳۰: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷). در هر یک از موارد توصیه‌هایی برای انتخاب نام مدارس شده که قابل توجه است (تصویر شماره ۱). در توصیه اول چند تأکید وجود دارد: تأکید بر نام افراد و زنده نگه‌داشتن نام بزرگان؛ تأکید بر انتخاب نام دانشمندان؛ تأکید بر علمی، ادبی، تاریخی و بومی بودن اسامی. در توصیه دوم تأکید بر انتخاب نام کسانی است که در انقلاب مشروطه و یا در راه آزادی در ایران فداکاری نموده‌اند. در توصیه سوم بر انتخاب نام افرادی که در زمینه شکوفایی فرهنگی تلاش می‌کنند، تأکید می‌شود. توصیه چهارم بر جایگاه فرهنگ در کشور تأکید دارد و به نام‌گذاری مدارس با نام معلمان زحمت کش اهمیت می‌دهد که این موضوع علاوه بر زنده نگه‌داشتن نام آنها، نکته ای تشویقی برای معلمان پویا و پرتلاش در آن زمان بوده است. در توصیه پنجم تأکید بر انتخاب نام کسانی است که در زمینه استقلال کشور اقدامی انجام داده‌اند و یا از فداکاران این عرصه بوده‌اند و همچنین توجه بر تاریخ ایران دارد. مورد ششم اهمیت دادن به انتخاب نام‌هایی را در بر دارد که در آگاهی دانش آموزان از گذشته تاریخی و آشنایی با تاریخ منطقه مؤثر باشد و در توصیه هفتم تأکید بر اهمیت مدرسه سازی و زنده نگه داشتن نام خیرین و تشویق خیرین به مدرسه سازی است. در مورد آخر تأکید بر انتخاب عناوین مدارس از میان کلمات و مفاهیم در حوزه علم، فرهنگ و هنر است.

تاریخ مندرج در نامه نشان می‌دهد که نامه مربوط به

ارسال شده است (ساکما، همدان، ۱۳۳۵: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷؛ ساکما، همدان، ۱۳۳۳: ۹۱/۲۹۷/۱۷۳). در آن اظهار شده که چون رضاشاه خدمات زیادی برای مردم لرستان انجام داده و مجسمه‌ای نیز از او در شهر نصب گردیده است، اقتضاء می‌کند که اداره فرهنگ خرم‌آباد در راستای قدردانی از زحمات او یکی از دبیرستان‌ها یا دبستان‌های جدید را به نام «رضاشاه کبیر» نام‌گذاری کند (تصویر شماره ۲). این سند نشان می‌دهد که انتخاب نام مدارس در لرستان در سال‌های قبل از ۱۳۳۲ش نسبت به سال‌های پس از آن در حال تغییر است. به عبارت دیگر، چنین می‌توان استنباط نمود که به نوعی اختیارات انتخاب نام‌ها از وزارت فرهنگ به سمت وزارت کشور سوق داده شده است. دقت در تاریخ نامه نشان می‌دهد که در این مقطع زمانی کودتای ۲۸ مرداد رخ داده و دولت مصدق برکنار و افراد و همکاران او زندانی و یا فراری شده‌اند و شاه تسلط نسبی بر امور مجلس و مملکت یافته و حکومت درصدد جلب نظر مردم، تبلیغات و خودنمایی، نفوذ و قدرت‌گیری بیشتر است (صدقی، ۱۳۶۲: ۱۴۳). اگرچه در گذشته نام‌هایی همچون پهلوی در بین نام مدارس قبل از کودتا و زمان رضاشاه وجود داشت، اما در دوره پهلوی دوم انتخاب عین نام خانواده سلطنتی همچون رضا، محمدرضا یا شاهپور برای اسامی مدارس رو به نهاد.

سند دیگری نشان می‌دهد که به دستور شاه کمیسونی ثابت تشکیل شد که زیر نظر رئیس کل تشریفات شاهنشاهی (هرمز قریب) و نماینده‌ای از سوی دولت اداره می‌شد. هدف کمسیون آن بود که پیشنهادهای رسیده از سوی سازمان‌های دولتی و خصوصی راجع به نام‌گذاری مؤسسات، به نام یکی از خاندان پهلوی بررسی شود و بر اساس ضوابط خاص گزارش تهیه و به وسیله وزیر دربار شاهنشاهی، جهت تصویب به رؤیت شاه برسد که این موضوع را می‌توان با قدرت‌گیری شاه و دخالت بیشتر وی در امور کشور و افزایش اختیارات و طرفداران وی در

میان مردم همسو دانست (ساکما، همدان، ۱۳۴۹: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷). در همین راستا، در اردیبهشت ۱۳۵۰ امیرعباس هویدا، نخست‌وزیر وقت، نامه‌ای به کلیه وزارتخانه‌ها، مؤسسات دولتی، استانداری‌ها و فرمانداری‌های کل ارسال کرد مبنی بر آنکه طبق دستور شاه درخواست‌های ارسال شده از شهرهای کشور برای نام‌گذاری برخی مؤسسات به نام خاندان سلطنت، می‌بایست در کمیسونی زیر نظر رئیس کل تشریفات شاهنشاهی با حضور نماینده‌ای از دولت بررسی شود و در صورتی که آن مؤسسات دارای امکانات کافی و کیفیت مناسب بوده و ارزش اطلاق نام خاندان سلطنتی را داشته باشند، تأیید شوند و سپس گزارش آن برای تصویب نهایی توسط شاه آماده و در صورت تصویب برای اقدام لازم به وزارتخانه‌های متبوع ابلاغ شود. علاوه بر این در نامه تأکید شده است که درخواست نام‌گذاری اماکن و مؤسسات به نام خاندان پهلوی می‌بایست همراه با مشخصات کامل، توضیحات، عکس و مدارک کافی به اداره تشریفات کل شاهنشاهی ارسال شود. این نامه را در همان ماه وزیر آموزش و پرورش به ادارات کل آموزش و پرورش سراسر کشور ارسال کرد و به تبع آن از طرف رئیس اداره کل استان لرستان نیز برای مدارس بخش‌های لرستان ارسال شد (ساکما، همدان، ۱۳۵۰: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷) (تصویر شماره ۴). تحلیل نامه حاکی از آن است که در این مقطع زمانی که مخالفان شاه سرکوب و تسلط او بر نهاد آموزش رسمی کشور بیشتر شده است از ظرفیت‌های آن در جهت جوسازی و تاریخ‌سازی برای خاندان سلطنتی بیشتر استفاده شده و از آنجا که حکومت قدرت بیشتری نسبت به قبل کسب کرده، کارمندان و مقامات دولتی وزارت آموزش و پرورش نیز در جهت کسب رضایت حکومت تلاش می‌کنند (والیژاده، ۱۳۹۲: ۸۳) و در این راستا ادارات آموزش و پرورش استان لرستان نیز درصدد نام‌گذاری مدارس با عناوین خاندان پهلوی و یا عناوین

در دوره دوم پهلوی نام‌گذاری مدارس و دیگر مؤسسات دولتی با انتخاب نام‌هایی چون مشاهیر ادبی و تاریخی (مانند دوره قبل) همچنان ادامه داشته، ولی درصد عناوین مرتبط با شاه یا خاندان پهلوی و یا تاریخ‌های خاص (مثل تاریخ تولد برخی افراد خانواده سلطنتی و...) بیشتر شده است. نکته دیگر آنکه در این دوره پیشنهادات مربوط به انتخاب نام‌های مرتبط با خاندان سلطنت زیاد بوده و برخی مؤسسات نیز به شکل غیررسمی و بدون مجوز، از طرف کمیسیون دربار، اقدام به انتخاب نام خاندان سلطنتی می‌کرده‌اند که این امر سبب ارسال نامه‌های تذکر از سوی تشریفات دربار به امیرعباس هویدا و به تبع آن وزارت‌خانه‌ها و استانداری‌ها و سپس اداره کل آموزش و پرورش و استانداری لرستان شده است. تأکید نامه‌ها بر عدم نام‌گذاری غیررسمی و ارسال پیشنهادات جهت بررسی و ارزش‌گذاری در کمیسیون تشریفات شاهنشاهی است. در همین راستا در تاریخ ۲۴ فروردین ۱۳۵۳ کمیسینی در امور اجتماعی دربار شاهنشاهی تشکیل شد و سه نماینده، یک نفر از سوی امور اجتماعی دربار شاهنشاهی، یک نفر از وزارت کشور و یک نفر نیز از وزارت آموزش و پرورش در آن شرکت داشتند. این جلسه جهت بحث در خصوص نام‌گذاری مدارس، میدین، پارک‌ها و خیابان‌ها تشکیل شده بود. در جلسه تأکید شد که گزارش نام‌گذاری‌ها باید از قبل به دربار شاهنشاهی ارسال شود، چون مدت زمانی نیاز بوده تا به تصویب شاه برسد و همچنین لوح مخصوصی مبنی بر فرمان شاه جهت نصب در محل تهیه شود. همچنین در این جلسه تأکید شد که در صورت تمایل به انتخاب نام شهدا برای مکانی، می‌بایست گزارشی با رعایت سلسله مراتب و بدون ذکر نام شهدا از طریق وزارت‌خانه‌های متبوع (وزارت آموزش و پرورش برای نام‌گذاری مدارس و وزارت کشور برای نام‌گذاری پارک‌ها، میدان‌ها و خیابان‌ها) به امور اجتماعی دربار ارسال شود. بعد از ارسال این نامه‌ها

مرتبط برآمده‌اند. فهرست نام‌های انتخابی و پیشنهادی توسط مدارس در متن درخواست‌های ارسالی به وزارت آموزش و پرورش نشان از افزایش معنادار عناوین مرتبط با خاندان پهلوی در این دوره است. برای نمونه چندماه پس از صدور نامه مذکور رئیس یکی از دبستان‌های جدیدالتأسیس خرم‌آباد طی نامه‌ای به اداره کل آموزش و پرورش لرستان در تاریخ ۲۵ مهر ۱۳۵۰ تقاضا می‌کند که نام دبستان تحت مدیریت وی یکی از عناوین آریامهر، ولیعهد یا رضا پهلوی باشد (تصویر شماره ۳). دستور نوشته شده در زیر نامه نشان می‌دهد که در این مقطع زمانی نام‌گذاری مدارس جهت ارسال به دربار بر عهده کمیسیون نام‌گذاری مدارس - مرکب از اعضای شورای آموزش و پرورش در هر منطقه - بوده است.

همان‌گونه که از این اسناد استنباط می‌شود، تمایل عمومی برای نام‌گذاری مدارس دولتی و ملی در بخش‌های استان لرستان با عناوین مرتبط با خاندان پهلوی نسبت به سنوات گذشته بیشتر شده است. مکاتبات نشان می‌دهند که گرایش به این موضوع چنان زیاد است که باید فقط مؤسساتی که ارزش و کیفیت لازم را دارند، به نام خاندان پهلوی نام‌گذاری شوند. این تمایلات می‌تواند به سبب تلفیقی از عواملی چون نفوذ و گسترش محبوبیت حکومت پهلوی تحت تأثیر تبلیغات و رواج دیدگاه خدا، شاه، میهن در میان عامه مردم و مقامات لرستان؛ تمایل آنها به حمایت از حکومت و همچنین ماهیت استبدادی گرفتن حکومت و ترس مردم و رؤسا و تلاش در کسب رضایت افراد مافوق در آموزش و پرورش لرستان، با انتخاب عناوین مرتبط با خاندان سلطنتی در جهت پیشرفت خود و جلب توجه مقامات استانی و کشوری؛ شروع مبارزات علنی میان احزاب، روحانیت از یک طرف و شاه، مقامات و دربار از طرف دیگر و تلاش شاه و عوامل او در جهت تثبیت و نمایش بیشتر محبوبیت و قدرت سلطنت در اذهان عمومی باشد.

برای مدارس بدون نام حوزه خود فقط یک نام پیشنهاد نموده اند. اسامی مدارس ارسالی به اداره کل آموزش و پرورش استان در این فهرست شامل ۲۴۸ مورد است (ساکما، همدان، ۱۳۵۴: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷). تعداد نام‌های مدرسی که از طرف ادارات آموزش و پرورش بخش‌های مختلف استان به اداره کل ارسال شده، به ترتیب ۳۶، ۱۴۸، ۳۵ و ۲۹ مورد است که در ادامه، هر بخش به طور جداگانه بررسی می‌شود (جدول شماره ۱۳-۱۶).

سند فهرست اسامی پیشنهادی مدارس در نامه اداره آموزش و پرورش بخش چغلودی (جدول شماره ۱۳) نشان می‌دهد که: ۱. تنوع اسامی مدارس این بخش نسبت به دیگر بخش‌های استان در دوره پهلوی دوم کمتر است که این موضوع را می‌توان با کوچک بودن این بخش، وضعیت راه‌های ارتباطی آن با مرکز شهر و همچنین عدم پیشرفت منطقه، با توجه به میزان درگیری‌های اوایل حکومت پهلوی با عشایر این بخش مرتبط دانست؛ ۲. بیشترین اسامی در ابتدا مربوط به ردیف مشاهیر ادبی و سپس عناوین مرتبط با سلطنت پهلوی (مجموع ردیف‌های ۱ و ۱۰ جدول) است؛ ۳. در میان این اسامی، نام مشاهیر هنرمند نیز دیده می‌شود.

فهرست اسامی ارسالی اداره آموزش و پرورش بخش الوار گرمسیری نشان می‌دهد که: ۱. اسامی مدارس این بخش بسیار متنوع‌اند و به عبارتی دارای متنوع‌ترین اسامی مدارس در میان کل بخش‌های استان است. اسامی هم شامل مواردی از زمان، مکان، نام اشخاص، کلمه و نیز شامل اسامی بومی می‌شود. در میان ردیف افراد، نام مشاهیر هنری، علمی، ادبی و پادشاهان و... از قرون مختلف دیده می‌شود (جدول شماره ۱۴)؛ ۲. برای نام‌گذاری مدارس واگذاری این بخش، از اسامی مشاهیر بومی منطقه استفاده شده و به نظر می‌رسد که شورای انتخاب اسامی مدارس این بخش اطلاعات و دید وسیعی نسبت به تاریخ کشور و دیدگاه‌های مورد نظر حکومت

به وزارت‌خانه‌های مذکور و سپس ادارات تابعه، وزارت‌خانه آموزش و پرورش نیز به جمع‌آوری پیشنهادات ارسالی از سوی ادارات کل آموزش و پرورش استان‌ها اقدام کرد. در همین راستا ادارات شهرستان‌ها و بخش‌های لرستان نیز اسامی پیشنهادی دبستان‌های فاقد نام رسمی در بخش‌های تابعه خود را جمع‌آوری و به اداره کل استان ارسال کردند (ساکما، همدان، ۱۳۵۳: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷؛ ساکما، ۱۳۵۳: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷).

۶. اسامی مدارس لرستان در دوره پهلوی دوم

اسناد بررسی شده عنوان پیشنهادی مدارس از سوی ادارات آموزش و پرورش بخش‌های مختلف استان لرستان مربوط به سال تحصیلی ۱۳۵۴-۱۳۵۵ است (ساکما، همدان، ۱۳۵۴: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷). تمامی مدارس در این فهرست در طول دوره پهلوی دوم تأسیس شده‌اند. در این دوره تعداد مدارس ملی و دولتی نسبت به دوره اول پهلوی رشد چشمگیری داشت و تقریباً ۹۸/۵ درصد مدارس این لیست در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ تأسیس شدند. این اسامی چندین ماه پس از ارسال نامه وزارت جمع‌آوری شده‌اند.

۱-۶. بررسی و تحلیل اسناد

استان لرستان در آن مقطع زمانی به لحاظ تقسیمات اداره کل آموزش و پرورش، شامل سه شهرستان خرم‌آباد (دارای ۸ بخش)، بروجرد (دارای ۳ بخش) و الیگودرز (دارای ۲ بخش) بوده است (ساکما، همدان، ۱۳۵۴: ۹۱/۲۹۷/۲۱۳) (تصویر شماره ۵). بررسی و بازخوانی اسناد مربوط به اسامی پیشنهادی مدارس استان در بخش‌های چغلودی، الوار گرمسیری، ملاوی و نورآباد نشان می‌دهد که ادارات آموزش و پرورش بخش‌های چغلودی و الوار گرمسیری اسامی پیشنهادی دبستان‌های فاقد نام حوزه خود را در اولویت‌های ۱ تا ۴، به اداره کل لرستان ارسال کرده و ادارات آموزش و پرورش بخش‌های ملاوی و نورآباد

تنوع می باشد، ولی تنوع آن کمتر از دیگر بخش‌ها در دوره پهلوی دوم است؛ ۲. در این بخش درصد فراوانی انتخاب نام مشاهیر علمی برای مدارس نسبت به بقیه موارد بیشتر است (جدول شماره ۱۶).

۷. مقایسه و تحلیل اسامی مدارس دوره اول و دوم

اسامی مدارس لرستان در دوره دوم پهلوی نسبت به دوره اول، دارای تغییراتی بود که به بررسی آن پرداخته می‌شود. برای سهولت در مقایسه تغییرات؛ اسامی مدارس استان به دو دسته قبل و بعد از کودتای ۲۸ مرداد تقسیم شده است.

در این تقسیم بندی کلی، اسامی موجود در فهرست مدارس مربوط به سال‌های ۱۳۰۴-۱۳۲۷ را می‌توان در گروه قبل از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ قرار داد؛ زمانی که احزاب آزادی فعالیت داشته‌اند و همچنین محمدرضاشاه خود با این فعالیت‌ها حداقل در ظاهر مخالفتی نداشت و به عبارتی قدرت شاه محدود و قدرت دولت، مجلس و نمایندگان بیشتر بود (آبراهامیان، ۱۳۹۱: ۲۰۸). با توجه به روی کار آمدن افراد جبهه ملی در وزارت آموزش و پرورش، اسامی مدارس این دوره در لرستان، متأثر از دیدگاه‌های ملی و مذهبی آنها، بیشتر از میان مشاهیر ادبی و علمی انتخاب شده است. اسامی پیشنهادی مدارس در فهرست مربوط به سال تحصیلی ۱۳۵۴-۱۳۵۵ را می‌توان در شرایط بعد از کودتای ۲۸ مرداد بررسی نمود که خاندان پهلوی دوباره قدرت گرفته و مخالفان آنها سرکوب، محدود یا تبعید شده‌اند (همان: ۲۷۷). این موضوع تأثیر مستقیم در وزارت‌خانه‌های کشور و به تبع آن بر وزارت آموزش و پرورش و نام‌گذاری مدارس در استان لرستان داشته است، به گونه‌ای که نوع و نحوه انتخاب اسامی مدارس در استان در دوره دوم پهلوی متفاوت از دوره اول و بیشتر متمایل به دیدگاه‌های خانواده سلطنتی است.

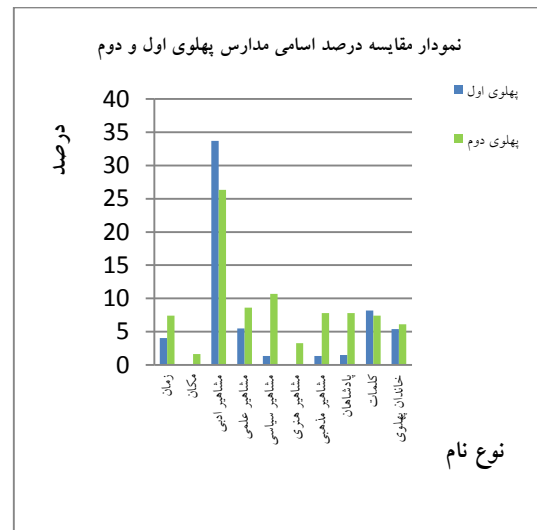
به طور کلی از مقایسه اسامی مدارس بخش‌های

داشته است که این خود متأثر از موقعیت جغرافیایی منطقه و ارتباطات بیشتر و در مسیر جاده شمال - جنوب بودن این منطقه است. همچنین اقدامات رضاشاه در این منطقه، با توجه به ناامنی‌های موجود در اوایل استقرار حکومت پهلوی، در میزان تأثیرپذیری منطقه از ایدئولوژی حاکم بر کشور مؤثر بوده است؛ ۳. بیشترین فراوانی اسامی مدارس در گروه افراد و مربوط به مشاهیر ادبی است و رده‌های بعدی مربوط به مشاهیر سیاسی و سپس مشاهیر علمی است؛ ۴. در میان اسامی این بخش نام خیرین بومی و همچنین نام مشاهیر علمی غیر ایرانی نیز دیده می‌شود که این موضوع مختص به این بخش بوده و در میان اسامی مدارس دیگر بخش‌های استان در دوره پهلوی مشاهده نمی‌شود.

در میان اسامی انتخاب شده برای مدارس بخش ملاوی، در فهرست سال ۱۳۵۴ عناوینی از هر دسته وجود دارد: ۱. چنین به نظر می‌رسد که مقامات مسئول در شورای نام‌گذاری مدارس در این منطقه آگاهی مناسبی نسبت به تاریخ و فرهنگ کشور و تمایلات ایدئولوژیکی نظام حاکم داشته‌اند، اما تنوع آن نسبت به بخش الوار گرمسیری، کمتر است؛ ۲. بیشتر اسامی مدارس این بخش مرتبط با خانواده سلطنتی و سپس مشاهیر علمی‌اند و این موضوع می‌تواند با قدرت شاه در نظر مقامات و مردم این بخش و همچنین درگیری‌ها و سرکوب عشایر این منطقه به دست فرماندهان نظامی و تثبیت قدرت آنها در اوایل حکومت پهلوی مرتبط باشد (والیزاده معجزی، ۱۳۵۶: ۲۹)؛ ۳. در میان فهرست اسامی مدارس این بخش نامی در ردیف‌های مربوط به افراد هنرمند، کلمه و یا مکان خاص وجود ندارد؛ ۴. اسامی مشاهیر ادبی، سیاسی و علمی هم از میان نام‌درگذشتگان و هم از میان افراد زنده در آن مقطع زمانی، انتخاب شده است (جدول شماره ۱۵).

بررسی فهرست اسامی مدارس بخش نورآباد نشان می‌دهد که ۱. اسامی مدارس این بخش از استان نیز دارای

مختلف لرستان در دو دوره پهلوی، با توجه به جدول زیر، می‌توان چنین استنباط نمود که:



(و) اسامی پادشاهان در دوره محمدرضاشاه در میان اسامی مدارس کل بخش‌های استان دیده می‌شود، در صورتی که درصد آن در فهرست اسامی مربوط به دوره اول در استان کم است. این موضوع در راستای مؤلفه حکومتی باستان‌گرایی و توجه بیشتر حکومت جهت شناساندن تاریخ ایران به منظور بزرگ‌نمایی و اتصال حکومت به شاهنشاهی ایران قابل توجیه است.

(ز) در اکثر بخش‌های لرستان در دوره محمد رضاشاه، درصد اسامی مرتبط با خاندان پهلوی جزو بیشترین موارد انتخابی برای مدارس استان است. در دوره رضاشاه عناوین کلی سلطنتی مثل پهلوی دیده می‌شود در حالی که در دوره دوم پهلوی عین اسامی خانواده سلطنتی مثل رضا یا شاهپور نیز برای مدارس استفاده شده است.

(ح) انتخاب اسامی مشاهیر مذهبی هیچ‌گاه در دوره پهلوی، در میان بخش‌های مختلف استان در اولویت نبوده و نکته دیگر آنکه اسامی مذهبی انتخاب شده برای مدارس در دوره دوم پهلوی از میان مذاهب مختلف انتخاب شده است که این می‌تواند در راستای سیاست حکومت در یکپارچه نمودن زبان و فرهنگ موزاییکی کشور در آن مقطع زمانی باشد.

۸ نتیجه

از ابتدای شکل‌گیری مدارس نوین در لرستان، نام‌گذاری مدارس نوین معمولاً به این شکل بوده که در ابتدا نام اولین مدرسه به نام همان روستا یا بخش و یا مؤسسين و حامیان آن مدرسه بوده است؛ چنانچه در سال‌های بعد، زمانی که با افزایش جمعیت، برای روستا مدرسه دیگری تأسیس می‌شد و یا دانش‌آموزان به مقطع بالاتر وارد می‌شدند، برای هر دو مدرسه نامی انتخاب می‌شد تا از هم متمایز باشند. گاه نیز از همان ابتدای تأسیس دبستان، نامی بر آن اطلاق می‌شده که این وضع بیشتر در مراکز بخش‌ها اتفاق افتاده است.

الف) اسامی مدرسی که عنوان آنها مرتبط با خانواده سلطنتی است، در دوره حکومت رضاشاه نسبت به حکومت محمدرضا شاه کمتر بوده است..

ب) در دوره پهلوی دوم اسامی هنرمندان (خواننده، موسیقیدان، نقاش و ...) در میان اسامی مدارس استان دیده می‌شود که این موضوع می‌تواند مرتبط با گسترش آزادی‌های مدنی و دیدگاه‌ها و روش‌های ضد مذهبی حکومت در این دوره باشد.

ج) حذف تدریجی کلمه نوین‌باد از میان اسامی مدارس با ساخت و گسترش مدارس مقاطع بالاتر و نام‌گذاری همه آنها در دوره دوم پهلوی.

د) افزایش چشمگیر تعداد مدارس در دوره دوم پهلوی مخصوصاً در دهه‌های ۴۰ و ۵۰، در نتیجه افزایش بودجه وزارت آموزش و پرورش و انقلاب سفید شاه و مردم که این امر ناشی از افزایش درآمد کشور در نتیجه افزایش قیمت نفت بوده است (آبراهامیان، ۱۳۹۱: ۵۲۵، ۵۳۰).

ه) در دوره دوم پهلوی انتخاب نام افراد سیاسی برای اسامی مدارس، با توجه به شکل‌گیری احزاب گوناگون و سلاطین و دیدگاه‌های متفاوت و همچنین افزایش تعداد افراد تحصیل کرده در کشور افزایش چشمگیر داشت.

تصمیم گیرندگان کشور تغییر کرد. در این دوره تا زمان کودتای ۱۳۳۲ نام مدارس متأثر از دیدگاه‌های ملی‌گرایی دولت‌ها، بیشتر از میان اسامی مشاهیر ادبی و علمی انتخاب شده است. در این دوره اسامی مدارس استان بیشتر از میان نام اشخاص آزادیخواه و وطن‌پرست، افراد بومی و یا خیرین انتخاب شده است. با تغییر دیدگاه‌ها، پس از کودتای ۲۸ مرداد نام‌گذاری مدارس و دیگر مؤسسات در راستای شعار *خدا، شاه، میهن* و یا انقلاب شاه و مردم تغییر کرد و مجدداً اسامی مرتبط با خانواده سلطنتی همچون فرح یا شاهپور برای مدارس و دیگر مؤسسات و اماکن انتخاب شده است.

مقایسه اسامی مدارس استان در دو دوره پهلوی نشان داد که اسامی به مرور زمان متنوع‌تر شده‌اند و فراوانی هر نوع از اسامی در دوره اول نسبت به دوره دوم متفاوت است. این تنوع صرف نظر از عامل افزایش تدریجی تعداد مدارس متأثر از دیدگاه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی حاکم در دستگاه سیاسی و به تبع آن وزارت فرهنگ بوده است.

در پاسخ به سؤال اصلی مقاله باید گفت که: دیدگاه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی حکومت بر انتخاب نام مدارس استان تأثیر مستقیم داشته است. در پاسخ به سؤالات فرعی نیز باید گفت که: ۱. اسامی مدارس در دوره پهلوی اول کم تنوع و درصد استفاده از نام مشاهیر ادبی بیشتر از سایر انواع است و در دوره پهلوی دوم درصد اسامی مربوط به مشاهیر سیاسی و علمی بیشتر شده است و همچنین انواع جدیدی از اسامی برای مدارس انتخاب شده است. ۲. عوامل مختلفی همچون دیدگاه ملی‌گرایی و گرایش به تاریخ باستانی و همچنین گفتمان ضد مذهبی در حکومت پهلوی در انتخاب نام مدارس لرستان مؤثر بوده است.

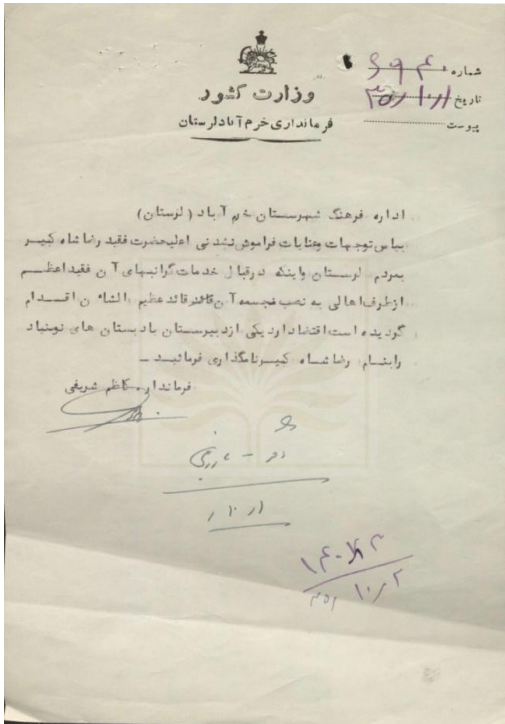
این شیوه نام‌گذاری مدارس با روی کار آمدن حکومت پهلوی تغییر یافت و سپس روند ثابتی در پیش گرفت و آن استفاده از ظرفیت‌های بالای نهاد آموزش رسمی در جهت القای ارزش‌های مورد نظر حکومت بود. از آنجا که از اواخر قاجار تا پایان حکومت پهلوی مراکز قدرت چندین بار جابه‌جا یا تعدیل شده، ارزش‌های مورد نظر نیز تغییراتی داشته که این تغییرات در نام‌گذاری مدارس و دیگر مؤسسات یا اماکن مؤثر بوده است.

در سال‌های دهه پایانی حکومت قاجار دولت مرکزی قدرت چندانی نداشت و هرج و مرج در نقاط مختلف کشور وجود داشت. همچنین قوانین و مقررات و اساسنامه‌های مصوب وزارت معارف چندان اجرا نمی‌شد؛ بنابراین نام‌گذاری مدارس بیشتر در دست افراد و حکام و مقامات محلی بود و دولت مرکزی کمتر در این موضوع دخالت می‌کرد. در نتیجه نام‌گذاری‌ها بیشتر برگرفته از نام حامیان مالی یا مؤسسان مدارس انتخاب می‌شد. با روی کار آمدن رضاشاه و شکل‌گیری حکومت پهلوی و تأسیس وزارت‌خانه‌های جدید فرصت برای استفاده از ظرفیت‌های نهادهای گسترده رسمی حاصل شد. در وزارت فرهنگ نیز روند نام‌گذاری مدارس همسو با روش و دیدگاه‌های کلی رضاشاه در تمرکز قدرت، حکومت شاهنشاهی و القای ارزش‌های ملی بود. به همین سبب در اوایل حکومت او عناوینی همچون سپه، پهلوی یا ۳ اسفند برای مدارس استان انتخاب شد. در سال‌های بعد، با تثبیت قدرت وی و در پیش گرفتن دیدگاه‌ها و ارزش‌های جدید، همچون توجه به تاریخ باستان و زبان فارسی و محدود کردن روحانیت، بیشتر نام‌های مدارس لرستان از میان اسامی پادشاهان، شاعران و دانشمندان ایران همچون حافظ، جامی، فردوسی یا رازی انتخاب شده است.

پس از حوادث ۱۳۲۰ و انتقال قدرت به محمدرضا شاه و ایجاد آزادی و فضای باز سیاسی برای احزاب، بار دیگر روند نام‌گذاری‌ها متناسب با افکار و دیدگاه‌های

منابع

- آبراهامیان، یرواند (۱۳۹۱). *ایران بین دو انقلاب*. ترجمه احمد گل محمدی و محم ابراهیم فتاحی. چاپ ۱۳. تهران: نی.
- امیر احمدیان، بهرام (۱۳۸۳). *تقسیمات کشوری*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ترابی فارسانی، سهیلا (۱۳۷۸). *اسنادی از مدارس دختران از مشروطه تا پهلوی*. تهران: سازمان اسناد ایران.
- روستایی، محسن (۱۳۷۹). *اعتضاد فرهنگ: نگاهی به زندگانی اعتضاد الشریعه میرزا محمدخان رازانی بنیان‌گذار فرهنگ و معارف لرستان*. تهران: علوم و فنون.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) (۱۳۲۸). *سیاهه آموزشگاه‌های حوزه فرهنگ خرم‌آباد*. شناسه سند: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) (۱۳۵۶). *صورت‌جلسات شورای اداری در کوه‌دشت خرم‌آباد*. معمolan و پلدختر. شناسه سند: ۲۹۷/۱۹۷.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) شعبه همدان (۱۳۳۰). *نامگذاری مدارس*. شناسه سند: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) شعبه همدان (۱۳۳۳). *فهرست دبیرستان‌ها، دانش آموزان، و اسامی برخی از فرهنگیان استان*. شناسه سند: ۹۱/۲۹۷/۱۷۳.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) شعبه همدان (۱۳۴۹). *کمیسیون نامگذاری مؤسسات دولتی*. شناسه سند: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) شعبه همدان (۱۳۵۰). *نام‌گذاری مؤسسات*. شناسه سند: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) شعبه همدان (۱۳۵۳). *نام‌گذاری مدارس، پارکها، میادین و خیابان‌ها*. شناسه سند: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) شعبه همدان (۱۳۵۴). *فهرست مدارس*. شناسه سند: ۹۱/۲۹۷/۱۹۷.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما) شعبه همدان (۱۳۵۴). *نقاط تابعه اداره کل آموزش و پرورش لرستان*. شناسه سند: ۹۱/۲۹۷/۲۱۳.
- ساکي، علی محمد (۱۳۴۳). *جغرافیای تاریخی و تاریخ لرستان*. خرم‌آباد: محمدی.
- سپهوند، رحیم (۱۳۹۴). *زمزمه حیات: خاطرات سی و شش سال خدمت یک معلم*. خرم‌آباد: شاپورخواست.
- سراجی، روح اله (۱۳۸۸). *نیم قرن خاطرات یک معلم*. خرم‌آباد: شاپورخواست.
- صدقی، ضیاءالله (۱۳۶۲). *مصاحبه با دکتر کریم سنجابی*. چیکو کالیفرنیا: فایل پی دی اف، در دسترس: سایت کتابناک.
- عباسی، مهدی (۱۳۹۲). *تاریخ معارف قم: گزارش میرزا محمد اعتضاد رازانی به وزارت معارف*. قم: بنیاد قم پژوهی.
- عیدی، حمید (۱۳۸۷). *یادگار عمر: خاطراتی از خرم‌آباد قدیم*. خرم‌آباد: افلاک.
- قاسمی پویا، اقبال (۱۳۷۷). *مدارس جدید در دوره قاجار: بانیان و پیشروان*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- قاسمی، سید فرید (۱۳۹۴). *سرگذشت خرم‌آباد*. تهران: سید فرید قاسمی.
- قاسمی، سید فرید (الف ۱۳۷۶). «از مکتب‌خانه بروجرد تا فرهنگستان ایران. نشریه لرستان شناسی شقایق». سال ۱. شماره ۲. ص ۱۰-۷.
- قاسمی، سید فرید (ب ۱۳۷۶). «ادارتربیه دولتی عشایر لرستان». *نشریه لرستان شناسی شقایق*. سال ۱، شماره ۲. ص ۷۹-۷۷.
- کاظمی، ایرج (۱۳۷۶). *مشاهیر لر: بررسی پیشینه تاریخی اجتماعی و ساختار شهری خرم‌آباد*. خرم‌آباد: افلاک.
- مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (مامشا) (۱۳۱۲).



بخش نشریات: سالنامه وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه. تهران. روشنایی.

مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (مامشا) (۱۳۲۸).

بخش نشریات: سالنامه دبیرستان پهلوی بروجرد، بروجرد، سعادت.

مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (مامشا) (۱۳۳۰).

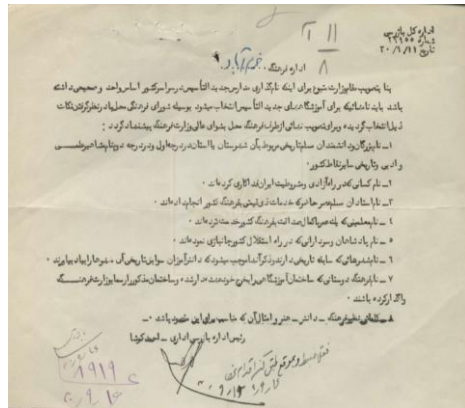
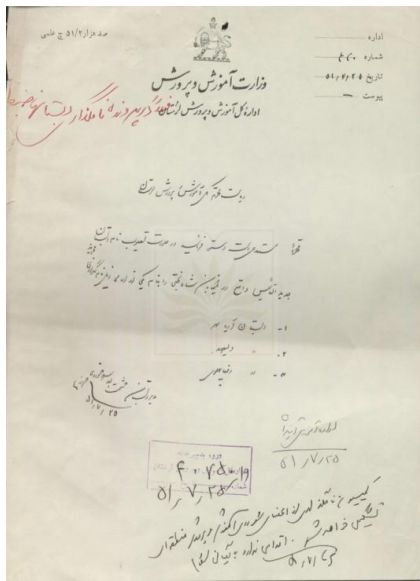
بخش نشریات: سالنامه دبیرستان پهلوی خرم‌آباد، بروجرد، لایوان.

مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی (مامشا) (۱۳۰۷).

بخش نشریات: احصائیه معارف و مدارس، تهران، روشنایی.

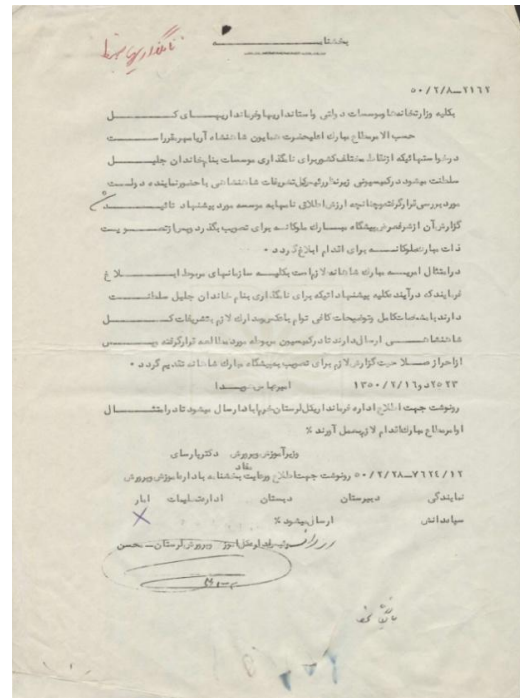
والیزاده معجزی، محمدرضا (۱۳۵۶). سفرهای رضا شاه کبیر به لرستان. خرم‌آباد: امیرکبیر.

والیزاده، داراب (۱۳۹۲). موانع توسعه سیاسی در لرستان. پلدختر: خورشید مکتوب.



جدول شماره ۱: عناوین مدارس بخش مرکزی خرم‌آباد ۱۳۲۸ ش.

جمع	عنوان و تعداد			نوع عنوان مدارس
	عنوان	تعداد	زمان	
۲	۱۵ بهمن	دی ۱۷	زمان	
۰		۰	مکان	
افراد	۳	معزی	حافظ	مشاهیر ادبی
	۱		بوعلی سینا	مشاهیر علمی
	۰		۰	مشاهیر سیاسی
	۰		۰	مشاهیر هنری
	۰		۰	مشاهیر مذهبی
	۰		۰	پادشاهان ایران
۷	بدر	نوبنیاد ۶ مورد	کلمات	
۴	شاهدخت (۲ مورد)	شاپور	خاندان پهلوی	



جدول شماره ۲: عناوین مدارس بخش ویسیان ۱۳۲۸ ش.

جمع	عنوان و تعداد			نوع عنوان مدارس
	عنوان	تعداد	زمان	
۰		۰	زمان	
۰		۰	مکان	
افراد	۴	معزی	مولوی	مشاهیر ادبی
	۰		۰	مشاهیر علمی
	۰		۰	مشاهیر سیاسی
	۰		۰	مشاهیر هنری
	۰		۰	مشاهیر مذهبی
	۰		۰	پادشاهان ایران
۳		بدر	کلمات	
۰		نوبنیاد ۲ مورد	خاندان پهلوی	

یک مورد مدرسه ضمیمه بوده است

نام محل	مدرستان	مدرستان ابتدایی	مدرستان راهنمایی	مدرستان متوسطه	جمع کل	ملاحظات
خرم‌آباد	۱۰	۱	۱	۱	۱۳	
ماسور ویسیان	۱	-	-	-	۱	
پلدختر (پلای)	۱	-	-	-	۱	
دندان نورآباد	۱	-	-	-	۱	
چگی (سرای پور)	۲	-	-	-	۲	
وشلیه خانه	۱	-	-	-	۱	
مرکز خندان	۲	-	-	-	۲	
جمع شهرستان خرم‌آباد	۲۱				۲۱	
شهرستان بروجرد	۸				۸	
دورود	۲				۲	
وهران	۱				۱	
جمع شهرستان بروجرد	۱۱				۱۱	
الیگودرز	۳				۳	
ازنا	۲				۲	
جمع شهرستان الیگودرز	۵				۵	
جمع کل	۴۱				۴۱	

جهانگیر خسروی شکیب و دیگران: تحلیل اسامی مدارس لرستان در عصر پهلوی ۲۷۱

جدول شماره ۵: عناوین مدارس بخش الوارگرمسیری ۱۳۲۸ ش.

جمع	عنوان و تعداد		نوع عنوان مدارس
۰		۰	زمان
۰		۰	مکان
۲	طوسی	انوری	مشاهیر ادبی
		۰	مشاهیر علمی
		۰	مشاهیر سیاسی
		۰	مشاهیر هنری
		۰	مشاهیر مذهبی
		۰	پادشاهان ایران
		۰	افراد
۳	نوبنیاد ۳ مورد	کلمات	
۰		۰	خاندان پهلوی

جدول شماره ۳: عناوین مدارس بخش کوهدشت

۱۳۲۸ ش.

جمع	عنوان و تعداد		نوع عنوان مدارس
۰		۰	زمان
۰		۰	مکان
۱	جامی	۰	مشاهیر ادبی
		۰	مشاهیر علمی
		۰	مشاهیر سیاسی
		۰	مشاهیر هنری
		۱	مشاهیر مذهبی
		۰	پادشاهان ایران
۱	نوبنیاد	۰	کلمات
		۰	خاندان پهلوی

جدول شماره ۴: عناوین مدارس بخش ملاوی ۱۳۲۸ ش.

جدول شماره ۶: عناوین مدارس بخش یابی ۱۳۲۸ ش.

جمع	عنوان و تعداد		نوع عنوان مدارس
۰		۰	زمان
۰		۰	مکان
۲	من وچهری	انوری	مشاهیر ادبی
		۰	مشاهیر علمی
		۰	مشاهیر سیاسی
		۰	مشاهیر هنری
		۰	مشاهیر مذهبی
		۰	پادشاهان ایران
		۰	افراد
۱	نوبنیاد	کلمات	
۰		۰	خاندان پهلوی

جمع	عنوان و تعداد		نوع عنوان مدارس
۰		۰	زمان
۰		۰	مکان
۱	رازی	۰	مشاهیر ادبی
		۱	مشاهیر علمی
		۰	مشاهیر سیاسی
		۰	مشاهیر هنری
		۰	مشاهیر مذهبی
		۰	پادشاهان ایران
۳	نوبنیاد ۳ مورد	۰	کلمات
		۰	خاندان پهلوی

جدول شماره ۹: عناوین مدارس بخش جفلوندی ۱۳۲۸ ش.

جمع	عنوان و تعداد	نوع عنوان مدارس
۰	۰	زمان
۰	۰	مکان
۱	اسدی	مشاهیر ادبی
۰	۰	مشاهیر علمی
۰	۰	مشاهیر سیاسی
۰	۰	مشاهیر هنری
۰	۰	مشاهیر مذهبی
۰	۰	پادشاهان ایران
۱	نوبنیاد	کلمات
۰	۰	خاندان پهلوی

جدول شماره ۷: عناوین مدارس بخش نورآباد ۱۳۲۸ ش.

جمع	عنوان و تعداد	نوع عنوان مدارس
۰	۰	زمان
۰	۰	مکان
۱	عسجدی	مشاهیر ادبی
۰	۰	مشاهیر علمی
۰	۰	مشاهیر سیاسی
۰	۰	مشاهیر هنری
۰	۰	مشاهیر مذهبی
۰	۰	پادشاهان ایران
۱	نوبنیاد	کلمات
۰	۰	خاندان پهلوی

جدول شماره ۱۰: عناوین مدارس بخش الشتر ۱۳۲۸ ش.

جمع	عنوان و تعداد				نوع عنوان مدارس
۱				۱۷ادی	زمان
۰				۰	مکان
۷	عسجدی	قائنی	عنصری	فردوسی	مشاهیر ادبی
		سعدی	خیام	هدایت	مشاهیر علمی
				مشاهیر سیاسی	
				مشاهیر هنری	
				مشاهیر مذهبی	
				پادشاهان ایران	
	۴	خرم	رضوان	دانش	اردیبهشت
۰				۰	خاندان پهلوی

بقیه موارد مدرسه ضمیمه بوده اند

جدول شماره ۸: عناوین مدارس بخش زاغه ۱۳۲۸ ش.

جمع	عنوان و تعداد			نوع عنوان مدارس	
۰				زمان	
۰				مکان	
۴	اسدی	صائب	نظامی	فرخی	مشاهیر ادبی
				راز	مشاهیر علمی
				حکمت	مشاهیر سیاسی
				۰	مشاهیر هنری
				۰	مشاهیر مذهبی
				۰	پادشاهان ایران
	۱				نوبنیاد
۰				۰	خاندان پهلوی

نوع عنوان مدارس	عنوان و تعداد	جمع
زمان	۰	۰
مکان	۰	۰
افراد	مشاهیر ادبی مسعود سعد	۱
	مشاهیر علمی بوعلی	۱
	مشاهیر سیاسی	۰
	مشاهیر هنری	۰
	مشاهیر مذهبی	۰
	پادشاهان ایران	۰
	کلمات	نوبنیاد
خاندان پهلوی	۰	۰

جدول شماره ۱۱: عناوین مدارس بخش حومه خرم‌آباد (دوره) ۱۳۲۸ ش.

نوع عنوان مدارس	عنوان و تعداد	جمع
زمان	۰	۰
مکان	۰	۰
افراد	مشاهیر ادبی	۰
	مشاهیر علمی	۰
	مشاهیر سیاسی	۰
	مشاهیر هنری	۰
	مشاهیر مذهبی	۰
	پادشاهان ایران	۰
	کلمات	سروش نوبنیاد
خاندان پهلوی	۰	۰

اسامی بومی حسینی کلانتری

جدول شماره ۱۳: اسامی مدارس بخش چغلوندی آبان ماه ۱۳۵۴

جمع	عنوان و تعداد					نوع عنوان مدارس	
۷	۴ آبان (۲مورد)	۶ بهمن	۲۸ مرداد	۱۷ دی	۲۱ آذر (۲مورد)	زمان	
۱					اروندروود	مکان	
۱۶	منوچهری	دهلوی	انوری	رودکی	هاتف (۲مورد)	اوحدی	مشاهیر ادبی
	حافظ	عسجدی	دقیقی	فردوسی	فرخی	سعدی	
				بهار	مولوی	عنصری	
۲					ملاصدرا	بوعلی	مشاهیر علمی
۱						امیرکبیر	مشاهیر سیاسی
۲					شهید	مهستی	مشاهیر هنری
۰						۰	مشاهیر مذهبی
۰						۰	پادشاهان
۴			سعادت	ادیب	قهرمان	ادب	کلمات
۳				محمد رضا شاه	رضا پهلوی	شاهپور	خاندان پهلوی

جدول شماره ۱۴: اسامی مدارس بخش الوار گرمسیری آبان ماه ۱۳۵۴

جمع	عنوان و تعداد						نوع عنوان مدارس
۵	۴ آبان	۶ بهمن	۳ اسفند	۹ آبان	۱۵ بهمن		زمان
۴	اروند رود	نهادند	آپادانا	پلاژ پهلوی			مکان
۴۱	سعدی	فردوسی	فرخی	باقعی	عوفی	عنصری	مشاهیر ادبی
	منوچهری	اقبال	وصال	اعتصامی	جامی	دهلوی	
	باباطاهر	ناصر خسرو	دقیقی	ملک الشعرا	حافظ	صائب	
	دکنی	سلمان ساوجی	علی یزدی (۲ مورد)	نظام وفا	بهروز	زرکوب	
	شهریار	خیام	معزی	رودکی	طوسی	قآنی	
	انوری	عطار	فیض	مسعود	نظامی		
	محتشم	صبا	شهریار	عسجدی	شیرازی		
۱۶	رازی	طبری	هدایت (۲ مورد)	فارابی	قریب	زکریای قزوینی	مشاهیر علمی
	نوائی	جرجانی	ابن سینا	خوارزمی	نفیسی (۲ مورد)	مولوی	
	معین	دهخدا					
۱۹	نظام الملک	مستوفی	سپهدار	فروغی	کسروی	سپهد خاتمی	مشاهیر سیاسی
	سهیلی	فراهانی	امیر کبیر	جوینی	قطب الدین	مختار	
	کرمانی	آموزگار	حسام الدین	روحی	معین الدین	فیروز آبادی	
۷	مهناز	ستار	شهزاد	رشیدی	رکنی	شیبانی	مشاهیر هنری
	لشکری						
۱۳	مجلسی	کاشانی	سروش	علامه قزوینی	غزالی	سبزواری	مشاهیر مذهبی
	ملاصدرا	ایچی	بیضاوی	لاهیجی	تفتازان	قرشچی	
	شمس تبریزی						
۱۰	داریوش (۲ مورد)	کوروش	جمشید	کریم خان	نادر	خشایار	پادشاهان
	ساسان	اینجو	شاه عباس				
۱۴	سپهر	سعید	احسان	ادب	مهر	مهرگان	کلمات
	سعادت	عندلیب	فرهنگ	گلکهای میهنی	میر	سعید	
	همام	فرانک					
۴	یادبود	آریا	رستاخیز	شاپور			خاندان پهلوی

ادامه: ردیف هایی که مختص این بخش می باشد

۰	خیرین و مشاهیر بومی / در مدارس واگذاری					
	بزرگی (۲ مورد)	ملاپریشان	میرنوروز	سالاری	طاهری	زواری
امیر جلالی	امین	مازیار				
بابایی	افشین					
ارسطو	افلاطون	فیناغورث				

جدول شماره ۱۵: اسامی مدارس بخش ملاوی آبان ماه ۱۳۵۴

جمع	عنوان و تعداد						نوع عنوان مدارس	
	۶	۲۸ مرداد	۶ آذر	۹ آبان	۳ اسفند	۶ بهمن	۴ آبان	زمان
۰						۰	مکان	
۳				نیما یوشیج	فردوسی	ملک الشعرا بهار	مشاهیر ادبی	افراد
۸	رشدیه	محمد معین	ابن سینا	سعید نفیسی	دهخدا	پورداوود	مشاهیر علمی	
					ابوریحان	استاد شهریار		
۴			امیرکبیر	نظام الملک	بزرگمهر	ستارخان	مشاهیر سیاسی	
۱						کمال الملک	مشاهیر هنری	
۸	سبزواری	غزالی	علامه قزوینی	سروش	کاشانی	مجلسی	مشاهیر مذهبی	
					شمس تبریزی	ملاصدرا		
۲					کوروش کبیر	کریم خان	پادشاهان ایران	
۰						۰	کلمات	
۳				فرحناز پهلوی	پهلوی	رضا پهلوی	خاندان پهلوی	

جدول شماره ۱۶: اسامی مدارس بخش نورآباد آبان ماه ۱۳۵۴

جمع	عنوان و تعداد							نوع عنوان مدارس	
	۰							۰	زمان
۰							۰	مکان	
۱۳	فروغ	مولوی	گنجوی	اعتصامی	عطار	حافظ	سعدی	مشاهیر ادبی	افراد
		معزی	وصال	فرخی	خیام	رودکی	اقبال		
۴				هدایت	رازی	بوعلی سینا	طوسی	مشاهیر علمی	
۳					اعلم	فراهانی	بزرگمهر	مشاهیر سیاسی	
۰							۰	مشاهیر هنری	
۰							۰	مشاهیر مذهبی	
۷	کوروش	کاوه	شاه عباس کبیر	داریوش	شاهرخ	کسری	آرش	پادشاهان ایران	
۲						تربیت	سعادت	کلمات	
۰							۰	خاندان پهلوی	